

המחירים

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בתחום המחירים מהווה שנת 1964 מכמה בחינות המשך לשנה שקדמה לה. עליית מדד המחירים לצרכן נמשכה בשתי השנים באותו קצב—כ־5 אחוזים לשנה. גם בהרכב עליית המחירים בולטת בשתי השנים תופעה מרכזית אחת: עלייה ניכרת במחירים החופשיים מפיקוח, בעיקר מחירי שירותים, לעומת מידה רבה של יציבות באותם התחומים, שבהם הופעלה מדיניות ריסון המחירים.

עם זאת התחוללו בשנת 1964 כמה שינויים בולטים לעומת 1963: חלה התגברות לחץ הביקוש בשוקי המוצרים והשירותים, שבאה לידי ביטוי בהחשת קצב עליית מחירי השירותים ובגידול עודף הייבוא; בתחום מוצרי התעשייה, חלו בחודשים האחרונים של 1964 מקרים לא מעטים של העלאות מחירים גדולות, שאומנם אין בהן עדיין כדי שינוי ניכר בתמונה הכללית, אולם הן מהוות תופעה חדשה, המתגלה לראשונה מאז הפעלת מדיניות ריסון המחירים ב־1962; מאידך, באה לקיצה בסוף 1963 הגיאות בשוק הדירות, וקצב עליית מחירי הדירות ב־1964 הואט במידה ניכרת, לעומת השנה הקודמת. התפתחות אחרת, שלא מתחום מחירי המוצרים והשירותים, היא המיפנה הבולט בשוקי המניות והמקרקעין בסוף 1963 וראשית 1964. קץ הגיאות בשווקים אלה היה מלווה בצימצום דראסטי בהיקף הפעילות בהם, שכנראה השפיע על הגברת הלחץ בשוקי המוצרים והשירותים.

התפתחויות אלה לא באו לידי ביטוי מלא במדידת השינויים ברמה הכוללת של מחירי הצריכה—מדד המחירים לצרכן—עלה בקצב דומה בשתי השנים. עובדה זו היא בחלקה תוצאה מכך שהמגמות המנוגדות מקזוזות זו את זו, ובחלקה היא נובעת מפגיור במדידת השינויים בסעיף הדיור (ראה לוח ו'־2).

רמת המחירים הממוצעת של המוצרים והשירותים הסופיים מן הייצור השוטף היתה גבוהה ב־1964 ב־4 אחוזים מאשר ב־1963. העלייה הממוצעת במחירי הצריכה הפרטית הגיעה ל־4 אחוזים¹. עליית מחירי הצריכה הציבורית ב־6 אחוזים משקפת, בעיקר, את עליית השכר בסקטור הציבורי, ואילו עליית מחירי ההשקעות משקפת, בעיקר את העלייה במחירי תשומות הבנייה שהגיעה ל־5 אחוזים. במחירי הציווד חלה עלייה בשיעור אחוז אחד בקירוב.

מדד המחירים לצרכן, בלי פירות וירקות, עלה במשך שנת 1964 ב־5.1 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 4.6 אחוזים ב־1963. הרמה הממוצעת של המדד, הכולל פירות וירקות, היתה גבוהה ב־5.2 אחוזים מאשר ב־1963, שבה הרמה הממוצעת של המדד היתה גבוהה ב־6.6 אחוזים בהשוואה

¹ עלייה זו שונה מהעלייה הממוצעת במדד המחירים לצרכן (ראה לוח ו'־3) משתי סיבות: (א) הבדלי האוכלוסיה בין שתי המדינות—מדינה זו מתייחסת לצריכה כולה ואילו המדד—לצריכת השכירים העירוניים בלבד; (ב) הבדלי שיקלול—במידה זו השיקלול הוא לפי הרכב הצריכה ב־1964, בעוד שהמדד מבוסס על סל קבוע, שנקבע לפי הרכב הוצאות משפחות השכירים ב־1959/60.

העלייה הממוצעת במחירי השימושים המקומיים הסופיים, 1960 עד 1964

(אחוזים)

המשקל ב-1964	1964	1963	1962	1961	1960	
55	4	8	10	6	3	הצריכה הפרטית
19	6	5.5	21	6	3	הצריכה הציבורית
26	3.5	6	20	8	4	ההשקעה
100	4	7	14	7	3	סך הכל

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ל-1962¹ (העלייה הממוצעת של המדד, בלי פירות וירקות, הגיעה ב-1964 ל-5.3 אחוזים, לעומת 6.7 אחוזים ב-1963).

הגילויים הבולטים של התגברות לחץ הביקוש בשוקי המוצרים והשירותים ב-1964 היו החשה ניכרת בקצב עליית מחירי השירותים וגידול ניכר בעודף היבוא. בסעיפי השירותים במדד

עליית מדד המחירים לצרכן, בלי פירות וירקות, ובתיקון סעיף הדיור,

לפי חצאי שנה, 1962 עד 1964

(אחוזים)

העלייה לעומת סוף התקופה הקודמת (שיעורי עלייה שנתיים **)					
1964		1963		1962	
II	I	II	I	II	I
המדד בלי פירות וירקות ובלי מחירי דירות ודמי מפתח					
3.4	2.8	1.2	0.8	10.9	9.2
מחירי דירות ודמי מפתח					
13.8	18.2	30.2	26.8	20.8	17.7
	17.3	8.8	34.3	31.1	24.3
א. לפי המדידה הרגילה					
ב. בתיקון הפיגור במדידה *					
המדד בלי פירות וירקות (לרבות מחירי דירות ודמי מפתח)					
4.9	5.1	5.5	3.8	11.7	10.3
	4.9	2.8	5.5	13.2	11.3
א. לפי המדידה הרגילה					
ב. בתיקון הפיגור בסעיף הדיור					

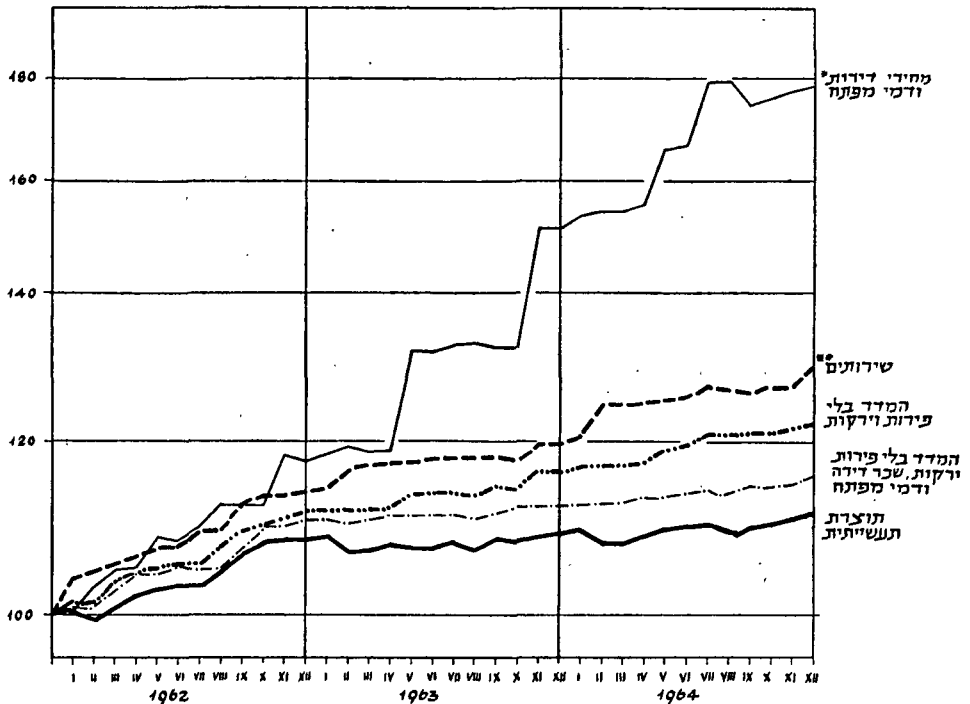
* המדידה הישירה של השינויים במחירי הדירות ודמי המפתח נעשות באמצעות סקר דירות שעברו מיר ליר, הנערך פעמיים בשנה והמקיף בכל פעם תקופה. בת שישה חודשים. לפי תוצאות המדידות הללו נעשה עירכון סעיף הדיור במדד בתורשים מאי ונובמבר. לנבי התקופה שלאחר התאריך שלו מייחסים את המדידה הישירה האחרונה (אמצע תקופת הסקר) מייחסים לסעיף הדיור את השינויים החלים במדד תשומות הבנייה למגורים. הנתונים המובאים כאן הם תוצאות המדידות הישירות. תוצאות המדידות יוחסו לחודשים הנמצאים באמצע תקופות הסקר; דצמבר — לנבי הסקר המקיף את החודשים אוקטובר עד פארס, יוני — לנבי סקר אפריל עד ספטמבר.

** שיעור העלייה שהיה מתקבל אילו נמשך קצב העלייה של מחצית השנה הנרונה במשך שנה שלמה.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ אם נביא בחשבון את התיקון הרטרואקטיבי, שהוכנס בסעיף הפירות והירקות ב-1963, תגיע העלייה ב-1963 ל-6.9 אחוזים. ראה דו"ח בנק ישראל 1963, עמ' 68, הערה.

עליית מדד המחירים לצרכן, לפי סעיפים, 1962 עד 1964

(דצמבר 1961 = 100)



* ראה לוח ו'2.

** שירותים ציבוריים ושירותים אישיים (ראה לוח ו'8).

המחירים לצרכן (פרט לשירותי תחבורה ודואר) חלה במשך השנה עלייה בשיעור 8.3 אחוזים, לעומת עלייה של 5.0 אחוזים ב־1963 (ראה לוח ו'3). אולם, גם עלייה זו אינה מבטאת את התגברות לחץ הביקוש במלואה, שכן ב־1964 הורחבו פעולות ריסון המחירים באמצעים אדמיניסטרטיביים גם לתחום השירותים, ובמחירי שירותים שונים נבלמה העלייה או אף הושגה ירידה על ידי מתן סובסידיות.

המיפנה בשוק השירותים בא לידי ביטוי ברור ביותר במהלך מחיריהם של אותם השירותים החופשיים, יחסית, מהתערבות אדמיניסטרטיבית ומתנודות עונתיות. את השירותים הללו מאפיינת בדרך כלל החשה ניכרת של עליית המחירים ב־1964, לאחר תקופת עלייה איטית או יציבות יחסית, בת שנה בקירוב, המשתרעת על פני עיקרה של 1963 (ראה דיאגרמה ו'4).

התחום שבו נבלמה עליית המחירים, ב־1964 כב־1963, היה תחום המוצרים התעשייתיים. זו היתה הגיזרה, שאליה כווננו עיקר מאמציה של מדיניות ריסון המחירים באמצעים אדמיניסטרטיביים, ומאז הופעלו אמצעים אלה בחודשים האחרונים של 1962, שררה כאן מידה רבה של יציבות.

עם זאת ניכר גם בתחום זה שינוי מסוים. ב־1964 שוב לא היה ריסון המחירים מלא כב־1963. בעוד שבמשך 1963 עלו המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ב־0.3 אחוזים,

לוח 3-1
עליית מודד המחירים לצרכן, לפי ענפי המשק, 1963 ו-1964
(אחוזים)

הסעיף	המשקל במדד בינואר 1962 (אלפיות)	העלייה או הירידה (-)				המשקל בעליית המדד בין דצמבר לדצמבר	
		דצמבר לעומת דצמבר		ממוצע לעומת ממוצע			
		1964-1963	1963-1962	1964-1963	1963-1962	1964	1963
מוצרי תעשייה	482.5	3.7	1.3	0.5	2.0	5.1	19.0
מוצרים חקלאיים (פרט לפירות וירקות)	87.9	4.4	-0.3	-2.5	1.5	-5.1	2.7
מחירי דירות ודמי מפתח *	101.0	20.1	26.5	27.9	16.0	71.9	46.0
שירותים							
שירותים אישיים	85.7	8.3	7.8	4.8	9.7	9.6	18.2
שירותים ציבוריים	53.6	7.7	5.0	5.4	7.2	5.4	8.3
שאר שירותי דיוור **	26.5	14.0	5.7	4.8	5.8	3.3	3.8
סך הכל	165.8	8.2	6.7	5.0	8.3	18.3	30.3
תחבורה ודואר	36.1	9.3	1.3	9.1	0.7	7.8	0.6
חשמל ומים	20.7	5.9	—	0.2	—	0.0	—
ביטוח ומיסים	28.1	3.1	1.9	1.2	2.4	0.8	1.4
סך כל המדד							
בלי פירות וירקות	922.1	6.7	5.3	4.6	5.1	100.0	100.0
פירות וירקות	79.4	10.5 ***	3.1				
המדד כולו	1000.0	6.6 ***	5.2				

* ראה לוח 2-1.
** שכר דירה, צביעה וסיווד, שרברכות, השמלאות וכרומה.
*** ראה הערה בעמ' 84.
המקור: הלשכה המרכזית לסטאטיסטיקה.

חלה במשך שנת 1964 עלייה בשיעור 2.2 אחוזים¹. יתר על כן, עיקר העלייה היה מרוכז בחודשים האחרונים של השנה: ברביע האחרון של 1964 הסתכמה העלייה ב-1.1 אחוזים, אותו שיעור כבשלושת הרבועים הראשונים יחד, ובמספר תחומים הגיעו עליות המחירים לשיעור ניכר – 10 אחוזים ומעלה. עליות מחירים בשיעור כזה לא חלו, מאז שהופעלה מדיניות ריסון המחירים. גם בחודשים הראשונים של 1965 נמשכה מגמת עלייה זו, ואף גברה.

עליות אלה הן תוצאה של לחצים מצד ההוצאות והביקוש כאחד. מצד ההוצאות פעלו לחץ העלייה המצטברת בשכר בשנתיים האחרונות ועליית מחירי השירותים, שהתעשייה נזקקת להם, ובחלק מהמקרים – עליית מחירי חומרי גלם מיבוא. מצד הביקוש חלה, כנראה, התגברות הלחץ בראשית 1964. אולם, יחד עם זאת עליות אלה משקפות, כנראה, גם גורם נוסף – ירידה במידת האפקטיביות של אמצעי הריסון.

משקלם של הגורמים, שהביאו לעליית המחירים, היה שונה ממקרה למקרה. בענף המתכת ובענפים הנזקקים למוצריה היתה ההתייכרות קשורה בעליית מחירי מתכות שונות בשוקי העולם, בעוד שבענפים כענפי ההלבשה, העור והעץ, המורכבים ממספר רב של מפעלים קטנים ובינוניים, הנתונים בתנאי התחרות, גדולה היתה יותר חשיבותו של הביקוש. בענף המחצבות היתה ההעלאה הניכרת תוצאה מצעד של חברה אחת החולשת על הענף. פעולת הריסון התבטאה כאן בפשרה של קיצוץ ההעלאה מ-20 ל-15 אחוזים.

שינוי בולט אחר הוא המיפנה בשוק הדירות, שהתבטא בהאטה ניכרת של עליית מחירי הדירות ודמי המפתח², לאחר שנים אחדות של עלייה תלולה, שהגיעה לשיאה ב-1963. המיפנה חל בסוף 1963 ובראשית 1964.

הגיאאות בשוק הדירות היתה, בעיקרה, תוצאה עקיפה של הפיחות שנערך ב-1962, ומבחינות מסוימות היא היתה פרי גורמים דומים לאלה שחוללו את הגיאאות בשוק המניות.

בחלק יש לראות בהתפתחות זו את השפעת העלייה הרבה באמצעי התשלום בשנים שלאחר הפיחות. בשוק הדירות יש לגורם האשראי חשיבות מיוחדת, ועליית הנוזלות במשק איפשרה הרחבה רבה של האשראי לצורכי דיור.

חלק גדול מתקבולי הפיצויים האישיים הופנה לרכישת דירות, והיווה מקור חשוב לעליית הביקוש לדירות גם בתקופה שקדמה לפיחות. לאחר הפיחות גבר זרם העברות הפיצויים וגדל ערכם במטבעי ישראלי של התקבולים השוטפים ושל נכסי מטבע חוץ, שהוחזקו על ידי מקבלי הפיצויים; גורם זה יחד עם העובדה שלפני הפיחות היה חלק לא מבוטל מנכסים אלה תוצאה של השהיית השימוש בכספי הפיצויים מתוך ציפיה לפיחות – הביאו לעלייה ניכרת בביקוש לדיור אחרי הפיחות, ולעלייה ניכרת במחירי הדירות. עובדה זו עשתה אותן לתחליף טוב לנכסים במטבע חוץ, שכדאיותם ירדה עם הפיחות, והדבר התבטא, בלי ספק, בתוספת ביקוש לדירות בעל אופי ספקולטיבי.

קיצה של הגיאאות היה ודאי תוצאה של צירוף גורמים. בחלקה היתה תוספת הביקוש אחרי הפיחות, מצד מקבלי הפיצויים האישיים, חד-פעמית מעצם טיבה והסתיימה בהכרח בירידה. הביקוש הספקולטיבי נפגע על ידי התיקון בחוק מס שבח מקרקעין. גורם נוסף, שהיה לו משקל מכריע במפנה בשוק המקרקעין, ואשר השפיע בעקיפין על הציפיות בשוק הדירות הוא העלאת המיסים העירוניים באמצעות הגדלת השומות. כן יש לציין בין ההשפעות מצד הביקוש את האטת

¹ מדדי המחירים הסיטוניים הישנים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ל-18 ענפים ראשיים בתעשייה, כשהבסיס הוא ינואר 1963 והשיקולל נעשה על יסוד משקל הענפים בתפוקה הגולמית ב-1962 (המדד הסיטוני החדש הונהג בראשית 1964 בלבד).

² במחצית השנה, שמרכזה בדצמבר 1963–ינואר 1964, חלה בסעיף מחירי הדירות ודמי המפתח במדד, לפי המדדה הישירה, עלייה בשיעור 4.3 אחוזים, לעומת מחצית השנה, שמרכזה ביוני-יולי 1963; באותה מחצית שנה חלה עלייה בשיעור 15.8 אחוזים לעומת קודמתה, ראה להלן עמ' 105 ואילך.

הגידול בנזילות במשק במחצית השנייה של 1963, אולם נראה שמשקלו של גורם זה היה עדיין מצומצם ב-1963, והשפעתו הורגשה בעיקר ב-1964.

בעת ובעונה אחת עם השפעות אלה חלה הרחבה ניכרת של הבנייה, בעקבות התרחבות הביקוש בתקופות הקודמות. צירוף המגמות המנוגדות מצד הביקוש ומצד ההיצע הוא שהביא למפנה בשוק הדירות.

התגברות לחץ הביקוש בשוקי המוצרים והשירותים ב-1964 לא חלה בתקופה של עלייה רבה באמצעי התשלום. אולם המשק נמצא אז לאחר העלייה המהירה של אמצעי התשלום ב-1963, כשהנזילות שנוצרה על ידי עלייה זו לא באה על מלוא ביטוייה בעליית מחירי המוצרים והשירותים. גורם המסביר, לפחות באופן חלקי, את הפיגור שבהשפעת ההתרחבות המוניטארית על הביקוש לסחורות הוא הגיאוא, ששררה בשוקי המניות והמקרקעין ב-1963 ואשר היתה מלווה בעלייה ניכרת בהיקף הפעילות בהם – ואתה בהיקף היתרות שהוחזקו לצורך המסחר בשווקים אלה. היקפאון בשוק המקרקעין והצימצום הניכר בהיקף הפעילות בשוק המניות¹, שארעו בסוף 1963 וראשית 1964, הביאו, כנראה, להוצאת מרבית הכספים משוק המניות. חלק אחר הוצא באמצעות ההנפקות החדשות, שהגיעו להיקף נרחב ברביע האחרון של 1963².

צימצום היקף הפעילות בשוק המניות (לרבות המסחר במניות קיימות, והחתמות היתר על ההנפקות החדשות) תואם מבחינת הזמן את גילויי התגברות לחץ הביקוש בשוקי המוצרים והשירותים. עובדה זו מחזקת את הרושם, שהגיאוא בשוק זה היתה אחד הגורמים לכך שההתרחבות המוניטארית ב-1963 לא באה לידי ביטוי רב יותר באותה שנה בשוקי המוצרים והשירותים.

2. המחירים היחסיים

(א) מוצרים תעשייתיים

בתחום המוצרים התעשייתיים עמדה שנת 1964 בעיקרה בסימן המשך ריסון המחירים באמצעים אדמיניסטרטיביים. זה היה התחום שבו הופעלו עיקר מאמציה של מדיניות זו מאז סוף 1962, וגם בשנה זו נשמרה כאן מידה רבה של יציבות, נוכח התגברות לחץ הביקוש, שמצאה את ביטוייה בהחשה ניכרת של עליית מחירי השירותים.

עם זאת חלה גם כאן עליית מחירים מסויימת, לעומת יציבות מלאה כמעט ב-1963. בסעיף מוצרי התעשייה במדד המחירים לצרכן, חלה במשך שנת 1964 עלייה בשיעור 2.0 אחוזים, לעומת עלייה של 0.5 אחוזים במשך 1963. העלייה היתה מרוכזת, רובה ככולה, במחצית השנייה של השנה, שבה הגיע שיעור העלייה ל-1.8 אחוזים, לעומת פחות מ-0.3 אחוזים במחצית הראשונה. הרמה הממוצעת של מחירים אלה היתה ב-1964 גבוהה ב-1.3 אחוזים מאשר ב-1963.

התחדשות עליית המחירים בלטה בעיקר בענפי ההלבשה, הרהיטים והעור. בענף המזון (פרט לבשר) נשמרה, לעומת זאת, מידה רבה יותר של ריסון המחירים, ועליות המחירים היו מוגבלות למקרים בודדים. יוצאים מכלל זה הם מחירי הבשר, שבהם חלה עלייה רצופה במשך כל השנה, אשר הסתכמה ב-6 אחוזים. אולם מבחינת הגורמים הקובעים בהתפתחותו, שייך ענף זה לתחום החקלאות ובמסגרת זו הוא יידון להלן.

העלייה במחירי הייבוא לצריכה סופית משקפת, בעיקר, את העלאת ההיטלים על דג פילה ועל מכוניות נוסעים. העלאות אלה הן יוצאות דופן. בשנה שבה הביאה מדיניות ריסון המחירים לקיצוץ ניכר בהיטלים על מוצרי יבוא לצריכה (ראה לוח ו-5) כדי למנוע את עליית מחיריהם

¹ ביחוד בהיקף החתמת היתר על ההנפקות החדשות, שהיתה אחת התופעות המרכזיות בשוק המניות במחצית השנייה של 1963, ואשר לזכותה יש לזקוף, כנראה, חלק ניכר מהיתרות שהופעלו בו. תופעה זו נעלמה לחלוטין בראשית 1964.

² בשני החודשים האחרונים של 1963 נעשו 42 אחוזים מכלל ההנפקות באותה שנה; היקף ההנפקות הגיע אז לשיעור 68 אחוזים מההיקף הכולל ב-1964.

עליית מחירי מוצרי התעשייה לפי מדרג המחירים לצרכן, 1963 ו-1964

הסעיף	המשקל במדרג בינואר 1962 (אלפיות)	אחוז העלייה	
		1963	1964
מזון	215.7	0.6	1.6
בשר	42.4	0.2	5.9
חלב	39.1	0.6	0.4
יתר המזון	134.2	0.7	0.7
הלבשה וטכסטיל	82.6	0.2	2.5
רהיטים	23.7	0.6	2.4
הנעלה, עור, גומי ופלסטיקה	33.8	-0.2	3.9
מוצרי מתכת, כלי הובלה וחשמל	50.1	0.3	1.1
כימיה ונפט	32.3	0.0	0.2
שונות	20.2	2.3	2.9
יבוא ישיר לצריכה סופית	24.1	0.3	4.4
סך הכל	482.5	0.5	2.0

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בעקבות התייקרות בחוץ לארץ. לגבי מכוניות נוסעים יש ודאי שייכות גם לעובדה שמשקלו של מוצר זה במדרג נמוך, יחסית, לעומת משקלו בצריכה הפרטית בכללה, ומשום כך היתה ההחלטה על העלאת המס מושפעת פחות משיקולים של שמירה על יציבות המדרג.

מגמות מחירי המוצרים התעשייתיים משתקפות בבהירות רבה עוד יותר במדרי המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה¹. בעיקרו, נמשך ריסון המחירים גם ב-1964, אולם לא היה זה ריסון מלא באותה מידה כבשנה הקודמת. מדרי המחירים הסיטוניים של ענפי התעשייה² מצביעים על עלייה בשיעור 2.2 אחוזים במשך שנת 1964, לעומת עלייה של 0.3 אחוזים ב-1963³. העלייה היתה מרוכזת בעיקר בחודשים האחרונים של השנה: בין ינואר 1963 לספטמבר 1964 חלה עלייה של 1.4 אחוזים, בעוד שבשלושת החודשים האחרונים של 1964 היא הסתכמה ב-1.1 אחוזים. מגמת העלייה המהירה יותר נמשכה ואף גברה בחודשים הראשונים של 1965.

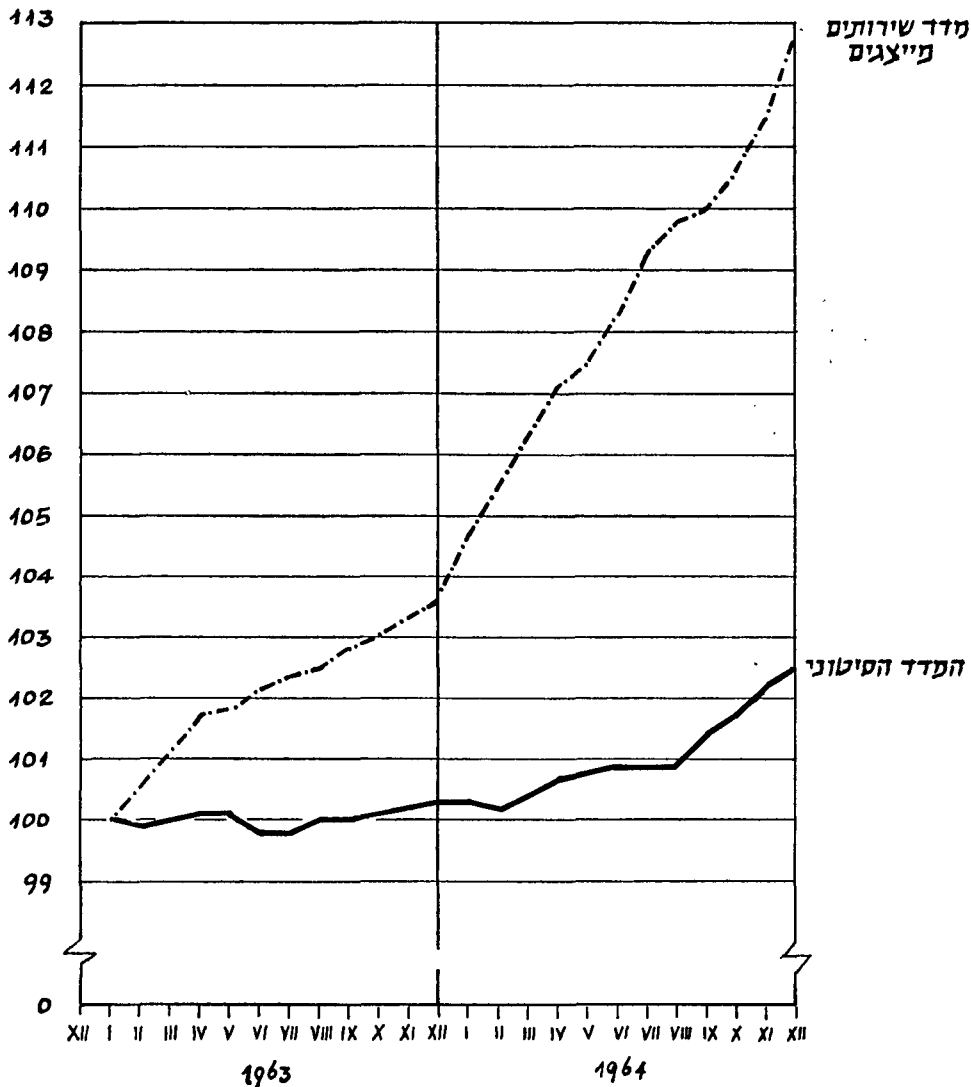
גם במדרג הסיטוני החדש, שהונהג בינואר 1964, משתקפת אותה תמונה. בין ינואר 1964

¹ להלכה יש במדרג המחירים הסיטוניים מגרעת: הוא לוקה בכפילות, שכן כלולים בו בצד המוצרים הסופיים גם מוצרי ביניים, והוא משקף, איפוא, גם עליות שאינן חלק מרמת המחירים הכללית. במובנה המקובל, אולם מדרג זה מפורט הרבה יותר מסעיף מוצרי התעשייה במדרג המחירים לצרכן, ובתקופה שבה היתה התופעה המכרעת — מדיניות שמגמתה להבטיח ריסון מחירים מלא בכל שלבי הייצור, מצטירת מתוכו תמונה מפורטת יותר של מגמות המחירים.

² העלייה במדרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ל-18 ענפי התעשייה הראשיים, פרט להדפסה ויהלומים, כשהיא משוקללת לפי משקל הענפים בתפוקה הגולמית ב-1962. (העלייה בשיעור 2.0 אחוזים ב-1964 לפי חישובי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מבוססת על שיקול לפי הרכב התפוקה ב-1961).

³ בין ינואר לדצמבר 1963.

עליית מדדי המחירים הפיטוניים*, וקבוצת שירותים מייצגים**, 1963 ו-1964



* ראה הערה 2 בעמ' 89.
 ** ראה הערה בעמ' 90.

לינואר 1965 חלה בו עלייה של 2.3 אחוזים. כשאנו מוציאים מהמדד סעיפים שונים, שאינם שייכים לתעשייה במובנה המדויק או הנתונים לתנודות עונתיות¹, מגיעה העלייה ל-0.6 אחוזים בין ינואר ליוני 1964 ול-1.5 אחוזים בין יולי לינואר 1965.

העובדה שמרבית מוצרי התעשייה נהנים מהגנה מפני יבוא מתחרה, והתלות הרבה של התעשייה בשלטונות מבחינות שונות נותנות בידיהם אמצעים אפקטיביים להפעלת לחץ. לכך

¹ בין הסעיפים שהוצאו: בשר, עופות, ומוצרי בשר; הלבשה עליונה, תפירה וחייטות ותיקוני נעליים. משקל הסעיפים שהוצאו הוא 9.3 אחוזים.

הייבוא וההכנסות ממכס במוצרים שונים, 1962 עד 1964

מדינת המוצא לדולר יבוא (100=1962)	המכס (מיליוני ל"י)			הייבוא (מיליוני דולרים)			
	1964	1963	1962	1964	1963	1962	
	9.0	14.9	6.0	14.3	12.1	3.4	סוכר
	42.9	73.9	17.8	12.2	6.4	4.0	בשר קפוא
	67.5	84.6	19.6	4.0	3.1	2.3	קפה
	28.3	56.7	1.0	2.6	2.2	2.2	אורז
	32.5	45.6	44.4	33.1	23.8	11.9	סך הכל

המקור: משרד האוצר, אגף המכס והכלל.

יש לצרף את מיבנה הענף — משקלם של מפעלים גדולים ושל אירגונים קרטליים ומסגרות ענפיות.

מדיניות ריסון המחירים והשמירה על יציבות המדד לשם מניעת העלאת תוספת היוקר, העשויה למחוק בנקל את השינוי הקל בכדאיות הייצוא עם הפיחות¹ הולידה גם את השימוש הנרחב בסובסידיות ובהפחתת היטלים כדי למנוע התייקרויות בשוק המקומי, בעקבות עליית מחירי הייבוא או מסיבות אחרות. בחלק מן המקרים הוענקו סובסידיות אף כדי להשיג הורדת מחירים. כלל הסובסידיות למצרכים ושירותים הסתכם ב-1964 ב-225 מיליון ל"י, לעומת 180 מיליון ל"י ב-1963 ו-115 מיליון ב-1962.

בשתי השנים האחרונות ארעו עליות מחירים ניכרות במצרכי מזון שונים בשוקי העולם, אולם המחיר לצרכן המקומי נשמר ללא שינוי. הדבר הושג על ידי קיצוץ ניכר של ההיטלים, שהגיע במקרים אחדים לעשרות אחוזים (ראה לוח 5'). מצרכים, המיובאים על ידי הממשלה במישרין, נמכרו במחיריהם הקודמים, למרות עליית מחירי הייבוא. במקרים, שבהם לא היה די בקיצוץ ההיטלים כדי לקזז את עליית מחירי הייבוא, נוצרו גירעונות בחשבונות הממשלה, שנכללו בסכום הסובסידיות.

בחודשים האחרונים של 1964 הסתמן, כאמור, שינוי מסוים במגמת מחירי התעשייה. ההחשה הקלה של שיעור העלייה הממוצע משקפת העלאות מחירים גדולות, שחלו במקרים לא מעטים. מוקדם עדיין לקבוע אם אלה הם מקרים בודדים או תחילתו של תהליך כללי יותר, אולם, מכל מקום, זוהי תופעה המתגלית לראשונה מאז הפעלת מדיניות הריסון באמצעים אדמיניסטרטיביים ב-1962.

התפתחות זו היא, כנראה, תוצאה של כמה גורמים שחשיבותם שונה ממקרה למקרה. פעלו כאן לחצים מצד ההוצאות ומצד הביקוש כאחד. מצד ההוצאות — העלייה המצטברת של השכר בשנתיים האחרונות² ועליית מחירי שירותים שונים שהתעשייה נזקקת להם; לאלה נוספה בחלק מהמקרים עלייה רבה במחירי חומרי הגלם המיובאים (בעיקר במחירי מתכות שונות). מאידך, חלה, כנראה, גם התגברות לחץ הביקוש בראשית 1964; סימניה הברורים של התפתחות זו נתגלו בשוק השירותים ובמאזן המסחרי, אולם נראה שגם בתחום התעשייה היה לגורם זה משקל רב במקרים שונים. בחלק מן ההעלאות יש לציין את ההשפעה של גורמים קרטליים.

¹ ראה דו"ח בנק ישראל 1962, עמ' 28.

² ראה פרק י"ב, "התעשייה".

עליית המחירים הסימוניים, לפי מדדי המחירים הסימוניים של תפוקת התעשייה,
1963 ו-1964

המדד החדש ** ינואר 1964 - ינואר 1965	המדדים הישנים **		הענף *
	דצמבר 1963 - דצמבר 1964	דצמבר 1962 - דצמבר 1963	
8.4	8.5	1.3	מיכרות ומחצבים
*** 7.1	4.3	0.0	כלי הובלה
*** 5.6	4.5	0.3	מוצרי מתכת
3.5	6.3	1.5	עץ ורהיטים *
3.4	2.8	-0.4	ציוד חשמלי
3.1	2.7	-0.4	נייר
2.9	3.1	-0.4	מתכת בסיסית
2.8	2.9	0.1	עור
2.5	2.0	-0.2	הלבשה
1.6	1.1	1.0	אל-מתכת
*** 1.4	1.0	-1.3	טכסטיל
1.1	1.1	0.4	מכונות
0.9	1.0	1.1	מזון
*** 0.5	{ -0.1	-0.1	כימיקלים
	{ 0.1	0.0	זיקוק נפט
-1.5	{ -0.3	-0.9	גומי *
	{ -1.0	-2.1	פלסטיקה
*** 4.9	1.2	-0.3	שונות
2.3	2.2	0.3	סך הכל

* מלבד הברזים במשקל ענפי המיטת וקבוצות המוצרים בכל ענף בין המדדים הישנים למדד החדש, הנובעים משינויים בהרכב התפוקה, חלו גם שינויי סיווג, המסבירים הבדלים בשיעורי העלייה בין המדדים. השינוי הבולט ביותר חל בענף העץ והרהיטים. במדד החדש כולל הענף גם את רהיטי המתכת אשר קודם לכן לא נכללו באף אחד מן הענפים, וכן את מוצרי המרפיות והמזרונים, אשר קודם לכן נכללו. בהלקם, בענף הנומי, ובחלקם לא נכללו באף ענף. שיעורי העלייה של מוצרים אלה נמוכים מאלה של שאר מוצרי העץ וזו הסיבה לשיעור העלייה הנמוך יותר לפי המדד החדש.

** עד פרסום המדד החדש, בראשית 1965, פרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מדדים נפרדים ל-18 ענפי תעשייה. מדדים אלה הוכנו בהדרגה בין 1959 ל-1964. סיווגם של מדדים אלה נעשה לרוב על פי סיווגת סיווג המוצרים של הלשכה לסטטיסטיקה, המבוססת על הסיווג הבינלאומי (S.I.T.C.); השקלול מבוסס על הרכב התפוקה בענף, בהתאם לתקופת הכנתו של כל מדד. שיעור העלייה הכולל לפי המדדים הישנים, המובא כאן, מבוסס על שקלול שנעשה בבנק ישראל לפי משקלי הענפים בתפוקה הנומית ב-1962. במדד החדש מבוססת חלוקת הענפים הראשיים על סיווג ענפי הכלכלה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הסיווג לענפי מיטת וקבוצות מוצרים נעשה על פי סיווג הלשכה המבוסס על S.I.T.C. משקלי הענפים הראשיים מבוססים על הרכב תפוקת התעשייה ב-1963; משקלי ענפי המיטת — על הרכב התפוקה ב-1962, ומשקלי המוצרים — על ההרכב ב-1961. לעניין תיאור המדד ושיטת הכנתו ראה "הירחון הסטטיסטי", חלק ב', מחירים, פברואר 1965, עמ' 157.

*** עלייה רבה בינואר 1965.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אולם כל הגורמים הללו מסבירים רק חלק מעליות המחירים. החלק האחר נעוץ, כנראה, בהחלשת מידת האפקטיביות של אמצעי הריסון ואולי גם חלה התרופפות-מה בנכונות להפעילם. ההתפתחויות במשך שנת 1964 המחישו את העובדה שלא די באמצעים כאלה כדי להבטיח שיפור במאזן המסחרי, כל עוד לא צומצם הביקוש באופן מקביל על ידי ריסון מוניטארי. עליית הביקוש חופשית לבוא לידי ביטוי בשוק השירותים, וכן היא מביאה להגדלת הייבוא ולספיגת מקורות מן הייצוא. התברר עוד, כי השפעת לחץ הביקוש מתגלה גם בשוק העבודה, למרות ריסון המחירים, וכי השמירה על יציבות המדד אין בה כדי למנוע העלאות שכר ופגיעה בייצוא גם מצד ההוצאות, בעוד שהייצור המקומי, הריווחי יותר מלכתחילה, מחוסן יותר מפגיעתן. לעומת זאת, מביא ריסון המחירים להיווצרות עיוותי מחירים ועיוותים במיבנה ההשקעות במשק, ולשינוי בריווחיות לטובת ענפי השירותים והבנייה ולרעת התעשייה. דומה שעל רקע זה יש לראות גם את התרופפות אמצעי הריסון.

רוב העלאות המחירים שנעשו בהיתר חלו בענפי המתכת ובענפים הנוזקים למוצרי מתכת. הגורם לעליית המחירים כאן היה העלייה הניכרת במחירי מתכות שונות בשוקי העולם. עלייה זו גררה אחריה עליות מחירים בענפי המתכת הבסיסית, מוצרי המתכת, המכונות והציוד החשמלי. העליות לא היו אחידות, ובחלק מענפי המיטנה של ענפים אלה הן הגיעו לשיעורים ניכרים. בענפי ההלבשה, העור והעץ חלה עליית מחירים ממוצעת בשיעור שבין 2.5 ל-3.5 אחוזים. כאן היו העליות אחידות יותר; הן החלו מסתמנות בראשית השנה, אולם קצבן הוחש במידה ניכרת ברביעי האחרון של השנה. נראה שהגורמים שפעלו כאן הם עלייה בביקוש, מצד אחד, והתרופפות אמצעי הריסון, מצד שני. מטבעם הרי אלה הם ענפים שיעילותם של אמצעים כאלה קטנה בהם, יחסית, שכן הם מורכבים בדרך כלל ממספר רב מאוד של מפעלים קטנים ובינוניים. עלייה גדולה חלה גם בענף המיכרות והמחצבים. במחירי חומרי המחצבה חלה בין ינואר 1963 לינואר 1964 עלייה ממוצעת של 11.3 אחוזים. ההעלאה היא תוצאה מפעולתה של חברה אחת החולשת על הענף. הלחץ שהופעל הביא לביטול חלק מההעלאה. העלאה זו השתקפה גם בעלייה בענף המינרלים האל-מתכתיים. במוצר אחד, חול מחצבה, חלה עלייה בביקוש בעקבות הגבלת כריית הויפונף, אולם עליית המחירים הקיפה את כל המוצרים (חצץ, סיד, אבן וחומרי מחצבה אחרים).

שני ענפים, שבהם חלו ירידות מחירים, הם ענפי הפלסטיקה והגומי. ענף הפלסטיקה נמצא זה שנים אחדות בתהליך של התרחבות מהירה בעקבות שכלולים טכנולוגיים והכנסת מוצרים חדשים. אופייני למוצרים כאלה שהם מוצאים לשוק, במחירים גבוהים יחסית ועם ההרחבה המהירה של ההיצע חלה ירידה במחיריהם. עם זאת, חלו בענף זה עליות מחירים במוצרים הוותיקים יותר, בעיקר במוצרי פלסטיקה לשימוש ביתי. בענף הגומי היתה הירידה תוצאה מתחרות מצד מוצרי הפלסטיקה.

תחומים רחבים, שבהם נשמר ריסון המחירים כמעט במלואו, הם ענף המזון ורובו של ענף הטכסטיל (פרט לטריקו), המקיפים יחד יותר משליש מתפוקת התעשייה. בענף הטכסטיל נעוצה, כנראה, היציבות בקיומו של עודף קיבולת ניכר. בענף המזון היו מקרי ההעלאה ספורים¹. נראה שמלכתחילה היה הפיקוח כאן חמור יותר, אולי בגלל משקלו הרב יחסית של הענף במדד. בענף זה, שבו רב ביותר גיוון המוצרים, רבות, כפי הנראה, האפשרויות של העלאות מחירים מוסוות על ידי הורדת האיכות, על ידי הפסקת ייצורם של סוגים זולים ועל ידי מעבר לייצור מוצרים חדשים, המופיעים מלכתחילה במחירים גבוהים. אמצעי הריסון, כפי שהם מופעלים עתה, הם בלתי יעילים לגבי תופעות כאלה. יתכן שריבוי האפשרויות לעקיפת אמצעי הריסון על ידי העלאות מוסוות הוא אחת הסיבות ליציבות המדד בענף זה.

¹ חלק ניכר מהעלייה הממוצעת בענף מקורו בעליית מחירי הבשר, אולם ענף מישנה זה מן הראוי לראותו במסגרת אחת עם שאר המוצרים החקלאיים.

העלאות מחירים מוסוות הן תופעת לוואי של אינפלציה כבושה—כשריסון מחירים באמצעים אדמיניסטרטיביים מבוצע בעת ובעונה אחת עם המשך קיומו של לחץ ביקוש ואינו מלווה בצימצום כוח הקנייה על ידי מדיניות מוניטארית ופיסקאלית. לכך נוסף גם לחץ מצד העלייה בהוצאות השכר, כשעודף הביקוש המוגבר למוצרים לובש צורה של הגברת הביקוש בשוק העבודה (השרוי מלכתחילה במצב של תעסוקה מלאה). אינדיקטורים שונים מלמדים על התגלות סימנים של תופעות אלה, אולם אין כל אפשרות לעמוד על ממדיהן. מניעתן של תופעות כאלה מצריכה, כמובן, מנגנון מיוחד שיעסוק בביקורת שיטתית של האיכות.

תופעות של העלאות מוסוות שכיחות, בעיקר, במוצרי צריכה סופיים ולא במוצרי ביניים או בנכסי השקעה: בראשונים יש גיוון רב מאד, בעוד שבאחרונים קיימת מידה רבה של סטנדרטיזציה; וסיבה נוספת — קל יותר ליצרן לנקוט בדרכי עקיפן כאלה של העלאת מחיר, כשהוא עומד מול צרכנים מאשר כשהוא עומד מול יצרן אחר הנזקק למוצריו.

קו בולט של העליות במחירי המוצרים התעשייתיים ב-1964 הוא שהן לא היו מפורזות על פני תחום רחב ובשיעורים הקרובים לממוצע, אלא היו מרוכזות בתחומים מוגבלים, שבהם הגיעו לשיעורים גבוהים למדי (ראה לוח 7'').

קוטביות של עליית המחירים, בגלל ריסון אדמיניסטרטיבי, עשויה להוות מקור של לחץ על רמת המחירים. ריסון מחירים חלקי מביא להיווצרות עיוותי מחירים, ובתנאים שבהם קשיחות מחירים כלפי מטה היא תופעה שכיחה, הרי תיקון של עיוותים כאלה כרוך, בדרך כלל, בעליית רמת המחירים הכללית, שכן עליית מחירים שרוסנו קודם לכן לא תהיה מלווה בירידות מפצות במחירים אחרים.

לוח 7''

התפלגות ענפי המיזנה* בתעשייה, לפי שיעורי עליית המחירים, והמשקל בעליית מדד המחירים הסיטוניים**, נואר 1964 עד ינואר 1965

מחזור עליית המחירים	משקל הקבוצה במדד המחירים הסיטוניים	המשקל בעליית המדד
למעלה מ-10	7.0	36.9
5-10	8.0	22.0
3-5	15.0	29.1
2-3	10.0	12.2
1-2	5.5	3.6
0-1	15.4	3.5
—	20.4	—
ירידת מחירים***	18.7	-7.2
100.0	100.0	100.0

* מן המדד הוצאו כמה ענפי מיזנה שאינם שייכים לתעשייה במובנה המדויק (חייטות ותפירה ותיקון נעליים) או שיש בהם תנודות מחירים עונתיות (בשר עופות ומוצרי בשר, שימורי פירות וירקות, הלבשה עליונה), וכן ענף אחד (נייר נולמי) ששינוי המחירים בו הוא מדומה (הסובסידיה ליצרן הוחלפה בסובסידיה שווה לה לצרכנים). משקלם של סעיפים אלה במדד הוא 9.3 נקודות.

** התפלגות המבוססת לא על קבוצות מוצרים, אלא על מוצרים בודדים תנלה כמובן תמונה חדה יותר, שכן בקבוצת מוצרים עליית המחיר היא ממוצע הנובע מעליות נבונות יותר ונמוכות יותר.

*** השיעור המכסימלי 2.2 אחוזים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(ב) מוצרים חקלאיים

באותם ענפים חקלאיים, שבהם קיימים הסדרים של חלוקת מיכסות ייצור ותשלומי סובסידיות — כגון בייצור החלב והביצים — נשארו המחירים ב־1964 ללא שינוי. בענף הירקות קיימים הסדרים של מיכסות ייצור ומחירי מינימום מובטחים, אך ההיצע נתון לתנודות גדולות, והמחיר בשוק נקבע במידה רבה על ידי פעולותיהם של אירגוני השיווק, שבידיהם חופש רב בהוצאת עודפים במסגרת הסדר מחירי המינימום. ב־1964 חלה במחירי הירקות עלייה ממוצעת של 10 אחוזים, שהיתה מלווה בעלייה בכמות העודפים. בענף הפירות בעיות עודף ההיצע הן ברובן חדשות, יחסית, והסדרי השיווק תוך הבטחת מחירי מינימום מקיפים רק את הפירות הוותיקים. עלייה ניכרת בהיצע, המשקפת, בחלקה, את הרחבת הנסיעות בשנים שעברו בגלל ריווחיות הענף, הביאה כאן לירידת מחירים ממוצעת של 5 אחוזים.

1. פירות וירקות

סעיף הפירות והירקות במדד המחירים לצרכן¹ היה גבוה ב־1964 ב־3 אחוזים בממוצע מאשר ב־1963. מחירי הירקות היו גבוהים יותר ב־10 אחוזים, בעוד שבמחירי הפירות חלה ירידה ממוצעת בשיעור 5 אחוזים.

לוח 8'

השינויים במחירי הפירות והירקות, 1964

(אחוזים)

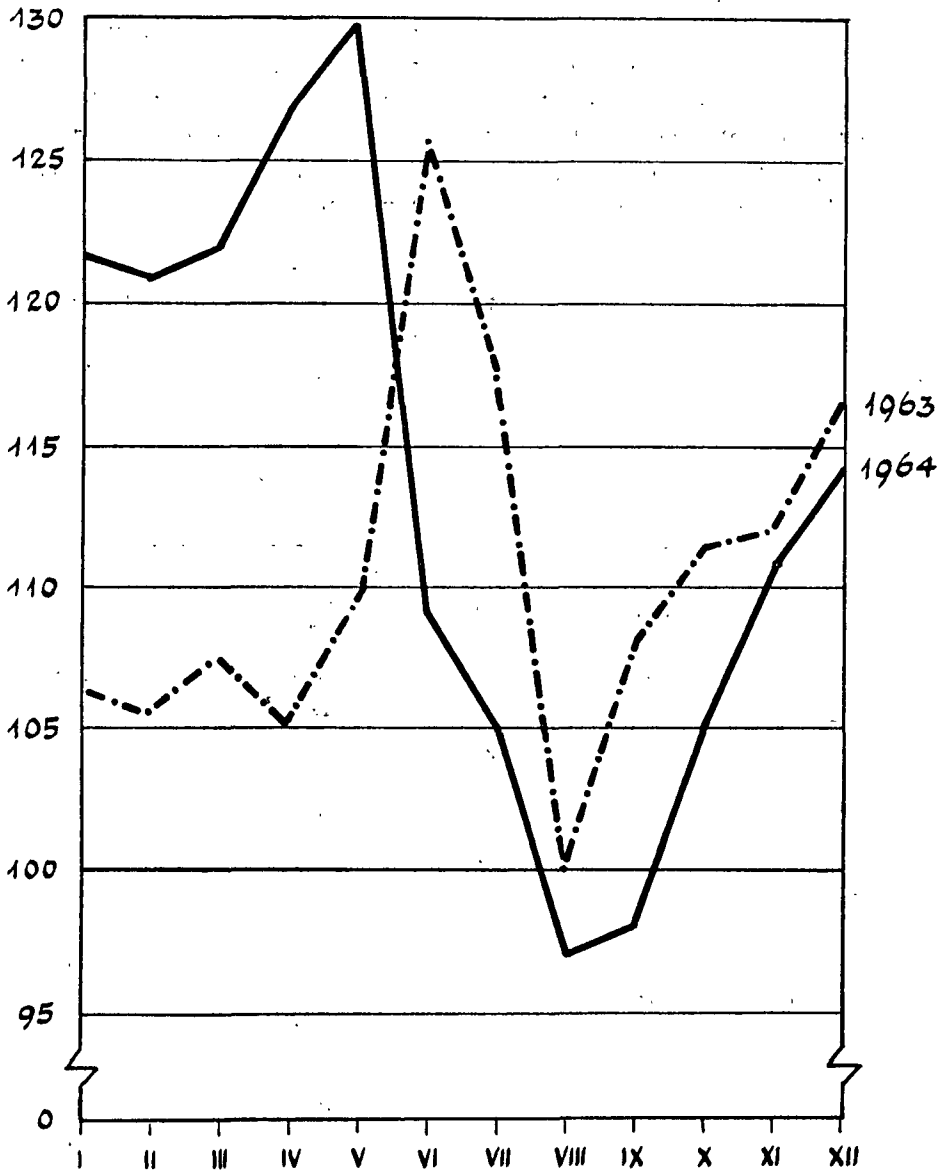
העלייה או הירידה (-), לעומת החודש המקביל ב־1963				
סך הכל	אחרים *	פירות טריים	ירקות טריים	
14.5	10.0	4.3	30.3	ינואר
14.5	11.4	1.9	33.9	פברואר
13.6	10.1	2.6	29.3	מארס
19.7	10.5	16.2	27.1	אפריל
18.6	7.1	4.9	29.6	מאי
-13.3	6.2	-34.0	8.7	יוני
-10.4	5.5	-13.2	-8.6	יולי
-2.9	6.1	-3.4	-4.9	אוגוסט
-9.6	5.8	-15.7	-2.8	ספטמבר
-5.7	6.2	-8.6	-5.4	אוקטובר
-1.1	5.2	-0.2	-4.1	נובמבר
-2.1	6.7	7.2	-15.5	דצמבר
2.9	7.3	-5.1	10.0	ממוצע שנתי
				המשקל הממוצע בסעיף
				הפירות והירקות
100.0	11.6	51.6	36.8	באחוזים

* שימורי פירות וירקות, שעועית יבשה, אגוזי אדמה וכדומה.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ המדידה בסעיף זה מבוססת על סל חודשי משתנה, ובכך הוא שונה מכל שאר סעיפי המדד, שבהם נעשת המדידה על יסוד סל קבוע. ההשוואות בין חודשים מקבילים בשנים שונות או בין ממוצעים שנתיים משקפות, איפוא, שינויים במדד במשמעותם הרגילה, בעוד שהשוואות בין חודשים שונים אין להן אותה משמעות פשוטה.

מדד מחירי הפירות והירקות, 1963 ו-1964

(ממוצע 1961 = 100)



מבחינת מהלך המחירים במשך השנה, בולטת חלוקה חדה בין חמשת חודשי החורף והאביב (ינואר עד מאי), שבהם היו מחירי הפירות והירקות גבוהים ב-15 עד 20 אחוזים מאשר ב-1963, לבין חודשי הקיץ והסתיו, שבהם היו, בדרך כלל, המחירים נמוכים יותר ב-5 עד 10 אחוזים (ראה דיאגרמה ו' 3).

עליית המחירים בחודשי החורף והאביב משקפת בעיקר את העלייה התלולה במחירי

לוח ו' 9

שיווק, עודפים ומחירים של עגבניות, 1963 ו-1964

מדר המחירים * (השוואות בין תקופות מקבילות)	השיווק לצריכה	העודפים (טונות)	השיווק הכולל	
				ינואר
100	4,490	177	4,667	1963
174	2,662	62	2,724	1964
				פברואר
100	3,422	445	3,867	1963
162	2,859	629	3,488	1964
				מארס
100	3,580	158	3,738	1963
149	2,684	1,253	3,937	1964
				אפריל
**	4,398	1,104	5,502	1963
	481		481	1964
				מאי
100	5,076	684	5,760	1963
174	3,792	56	3,848	1964
				סך הכל ינואר-מאי (להוציא את אפריל)
100	16,568	1,464	18,032	1963
164	11,997	2,000	13,997	1964
				סך הכל יוני-דצמבר
100	41,460	9,939	51,399	1963
93	44,308	28,414	72,722	1964
				סך הכל כללי (להוציא את אפריל)
100	58,028	11,403	69,431	1963
***121	56,305	30,414	86,719	1964
				ינואר-מאי (פרט לאפריל)
	אחוז העלייה או הירידה (-) ב-1964 לעומת 1963			
	-27.6	36.6	-22.4	
	6.9	185.9	41.5	
				יוני-דצמבר
	-3.0	166.7	24.9	סך הכל

* לפי מדר המחירים לצרכן.

** בגלל הירידה הנדולה בכמות לא נכלל סעיף זה במדר באפריל 1964.

*** לפי ממוצע של מדדי לספיר ופאשה המכוססים על הכמויות ששווקו ב-1963 ו-1964 הניעה העלייה הממוצעת ל-15 אחוזים.
ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הירקות ב־30 אחוזים מעל לרמת 1963 (ראה לוח ו'8). במחירי הפירות חלה עלייה בשיעור נמוך (פרט לחודש אפריל), המשקפת את עליית מחירי פרי ההדר. מחירים אלה נקבעים על ידי המועצה לשיווק פרי הדר. העלייה באפריל היא תוצאה מעליית מחירי הבננות, בעקבות צימצום ניכר בהיצע בגלל תנאי מזג־האוויר.

יבולי הירקות היו קטנים יותר מאשר בחורף 1963 בגלל השנה הגשומה, ויבול תפוחי האדמה נפגע על־ידי גשמי האביב והתרבות מזיקים. אולם ירידת הייבולים התבטאה, בעיקר, בירידת השיווק לצריכה, ואילו בהיקף העודפים, שהוצאו מהשוק, היתה הירידה קלה בלבד. במקרים מסויימים חלה אף עלייה בעודפים, למרות צימצום הייבול ועלייה ניכרת במחירים (ראה לוח ו'9).

שיווק הירקות העיקריים נעשה, ברובו, במסגרת שיטת מיכסות של שטחי מזרע והסדרים של מחירי מינימום ליצרן, בעיקר בחודשי השפע. הסדרים אלה קובעים את מחירי המינימום, שאותם משלמת המועצה לייצור ושיווק ירקות עבור העודפים. על ביצוע ההסדרים הללו ממונה מועצת הירקות, שבה משתתפים נציגי הממשלה, היצרנים ואירגוני השיווק. הסכם הירקות, הנחתם לתקופה של שנה בין הממשלה למועצת הירקות, אינו קובע כללים מפורשים להגדרת ה"עודפים" ולדרכי הטיפול בהם, והמועצה נתנית מחופש פעולה רחב בעניין זה. בניהול המועצה יש משקל רב לנציגי היצרנים והמשווקים, ונראה שהפיקוח השוטף עליה מצד הממשלה הוא רופף.

שיווק הירקות מרוכז, ברובו, באירגוני שיווק ספורים, שבתוכם יש ל"תנובה" משקל מכריע¹. במיבנה כזה של השיווק יש למשווק העיקרי עניין לתמרן בקביעת הכמות המשווקת כדי להשיג את הפידיון המכסימלי. הנטייה להוציא "עודפים", כדי להעלות את המחיר בשוק, גדלה במידה ניכרת, כאשר התמורה עבור העודפים מובטחת. מיבנה השיווק ואופן פעולתה של מועצת הירקות — כשקניית "עודפים" אינה מותנית, כנראה, במגבלות רבות מצד תנאי ההיצע והמחיר השוררים בשוק — מביאים להוצאת עודפים גם כשהמחיר בשוק גבוה במידה ניכרת ממחיר המינימום המובטח.

לוח ו'10

שיווק, עודפים ומחירים של סוגי פירות נשירים, קיץ ומתיו, 1963 ו־1964

מדד המחירים*	השיווק הכולל	עודפים	השיווק לצריכה	מדר
(טונות)				
עגבי מאכל	1963	23,839	5,300	18,539
	1964	32,877	18,000	14,877
שזיפים	1963	5,404	165	5,239
	1964	12,441	4,502	7,930
אפרסקים	1963	4,229	333	3,896
	1964	8,272	1,163	7,109

* ממוצעי המדרים החודשיים. כשהשקלול מכוסם על המשקלים החודשיים במדר.
המקור: הלשכת המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד החקלאות.

¹ משקל המשווקים השונים משתנה ממוצר למוצר ומתקופה לתקופה; במוצרים מסויימים, ובתקופות מסויימות, יש משקל רב למשווקים אחרים.

ירידת המחירים בחודשי הקיץ והסתיו היתה תוצאה של ירידה במחירי הירקות באחוזים אחדים, לעומת החודשים המקבילים ב-1963, וירידה ניכרת במחירי הפירות הנשירים. בהיצע הירקות חל גידול רב בגלל תנאי מזג האוויר, ואולי גם בגלל המחירים הגבוהים בחודשי החורף. גידול ניכר עוד יותר חל בעודפים שהוצאו, וגידול הכמות המשווקת היה, איפוא, קטן יותר.

ביבולי הפירות הנשירים הגיע הגידול לממדים ניכרים, בשיעור 50 אחוזים ומעלה. גידול זה הוא תוצאה של שני גורמים: תנאי מזג האוויר הנוחים והתרחבות שטח המטעים המניבים, כתוצאה מהנטיעות בשנים הקודמות, בעקבות עליית הביקוש לפירות אלה.

פרט לתפוחים, שבהם אפשרי איסום, נעשה ויסות הכמות על ידי הוצאת עודפים. נראה שחל מעבר בביקוש מהפירות הוותיקים בשוק (כגון ענבים ושוזיפים) לפירות החדשים יותר. בשזיפים היה גידול בהיצע מלווה בירידת מחיר חריפה, ואילו בענבי מאכל חלה ירידת מחירים בד בבד עם ירידה בהיצע (ראה לוח ו'10).

2. בשר בקר

במחירי בשר הבקר הטרי חלה ב-1964 עלייה ממוצעת בשיעור 3.5 אחוזים לעומת 1963. העלייה היתה רצופה במשך כל השנה, כמעט, ובדצמבר היה המחיר גבוה ב-6 אחוזים מאשר בדצמבר 1963.

עלייה זו חלה בד בבד עם עלייה בהיצע הבשר הטרי ובהיצע הבשר הקפוא. למצרך זה יש גמישות הכנסה גבוהה ועליית הביקוש היתה, איפוא, מהירה יותר מעליית ההיצע. שיווק הבקר לבשר נעשה במסגרת הסדר של הבטחת מחירי מינימום לחקלאים.

3. בשר עוף

מחירי בשר העוף היו נמוכים ב-1964 בחצי אחוז, בממוצע, מאשר ב-1963. במצרך זה יש עונתיות בהיצע, וויסות השיווק נעשה על ידי מועצת הלול, בעיקר באמצעות הקפאה ואיסום, כשהעודפים שנאגרו מוצאים למכירה בסוף הקיץ.

(ג) שירותים

בשוק השירותים התגבר ב-1964 לחץ הביקוש. במחירים החופשיים מהתערבות אדמיניסטרטיבית ואשר המדידה בהם היא מדידה של מחירי השוק, חלה החשה ניכרת של קצב העלייה. החשה זו שלעיתים היתה בולטת, חלה בדרך כלל בראשית 1964 והיא באה לאחר תקופה בת שנה בקירוב, המשתרעת על פני עיקרה של 1963, ואשר גבולותיה שונים ממקרה למקרה, שבה היתה העלייה איטית יותר במידה ניכרת. בחלק ממחירי השירותים שררה אף יציבות. (ראה דיאגרמות ו'4 ו'5)¹.

מאידך, הורחב ב-1964 השימוש בסובסידיות ובהתערבות אדמיניסטרטיבית גם לתחום השירותים, ובכמה מקרים התבטא הדבר בהאטה ניכרת של עליית המחירים או אף בירידת

¹ מדד קבוצת "השירותים המייצגים" בדיאגרמה ו'5 הוא מדד משוקלל של מדדי תשעת סוגי השירותים המובאים בדיאגרמה ו'4. נכללו כאן כל אותם הסעיפים מתוך קבוצות השירותים האישיים והשירותים הציבוריים שהנם משותפים במידה רבה להתערבות אדמיניסטרטיבית או מהשפעת גורמים מוסדיים (כגון, שירותי קופת-חולים, החינוך התיכון והחינוך הגבוה), שאין בהם תנודות עונתיות (כגון, בתי הארחה) או קפיצות (כגון, גני ילדים, שבהם חלה ההעלאה, בדרך כלל, בספטמבר), ושהמדידה בהם היא מדידה של מחירי שוק ולא של תעריפים (למשל, סעיף עזרות בית). משקלם הכולל של שירותים אלה בתוך סעיף השירותים האישיים והשירותים הציבוריים הוא 36 אחוזים. מדד זה נועד לשקף בצורה מהימנה במידת האפשר את מגמת מחירי השירותים, ולא דווקא את השינוי המדויק ברמת מחירי השירותים.

עליית מחירי סוגי השירותים, לפי מדרג המחירים, לצרכן, 1961 עד 1964

אחוז העלייה דצמבר לעומת דצמבר של השנה הקודמת				המשקל במדד בינואר 1962 (אלפיות)	
1964	1963	1962	1961		
9.7	4.8	12.6	10.5	85.7	שירותים אישיים
6.1	4.3	18.0	5.0	31.4	שירותי בריאות
9.3	7.3	12.1	9.5	20.2	שירותי חינוך
0.7	9.2	12.0	10.5	36.1	תחבורה ודואר
					שירותי דיור (פרט למחירי דירות ודמי מפתח) *
5.8	4.8	21.9	10.0	23.5	
2.4	1.2	8.9	11.5	28.1	ביטוח ומיסים
0.0	0.2	9.0	1.7	20.7	חשמל ומים
—	—	—	—	2.0	שירותים ציבוריים אחרים

* ראה הערה ללוח ו' 8.
ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מחירים. המקרה הבולט ביותר היה הענקת סובסידיות לחברות האוטובוסים, שמנעה את העלאת דמי הנסיעה, בניגוד להעלאות בשיעור 10 אחוזים ומעלה בכל אחת מארבע השנים הקודמות. סובסידיות הוענקו גם למסעדות במפעלים והן הביאו לירידת-מה של המחירים בהן. בתחום כרטיסי הקולנוע לא הצליחה הממשלה בשנת 1963 למנוע את העלאת המחירים במידה ניכרת. בשנת 1964, נשא מאבק זה פרי ועליית המחירים היתה קלה בלבד.

בקבוצות השירותים החופשיות יחסית מהתערבות והשפעת גורמים מוסדיים — "שירותים אישיים", "שירותים ציבוריים ועסקיים" ו"שאר שירותי דיור" — חלה ב־1964 החשה ניכרת בעליית המחירים, שהגיעה ל־8.3 אחוזים, לעומת 5.0 אחוזים במשך שנת 1963 (ראה לוח ו' 3). בסעיף השירותים האישיים ההחשה היא הבולטת ביותר — 9.7 אחוזים במשך 1964, לעומת 4.8 אחוזים במשך 1963. כמעט בכל השירותים הכלולים כאן מתגלית החשה בעליית המחירים בראשית 1964, אולם גם בסעיף זה ניכרת השפעת מדיניות ריסון המחירים בשני מקרים בולטים: מתן סובסידיות למסעדות במפעלים וריסון עליית המחירים בקולנוע.

בסעיף השירותים הציבוריים חלה במשך 1964 עלייה בשיעור 7.2 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 5.4 אחוזים במשך 1963. בסעיף זה על מרכיביו השונים יש משקל ניכר לגורמים מוסדיים. שירותי קופת חולים מהווים 40 אחוזים מהסעיף, ועליית המס האחד תלויה בהחלטת מוסדות ההסתדרות. החשה ניכרת בעליית המחירים חלה בדמי השירות הרפואי הפרטי. גובה שכר הלימוד בחינוך התיכוני ובחינוך הגבוה נקבע, במידה רבה, על ידי ההנחות בשכר הלימוד. בתחום זה לא חלה החשה, אולם כבר ב־1963 חלה בו עליית מחירים מהירה. בסעיף שירותי תחבורה ודואר חלה במשך 1964 עליית מחירים בשיעור 0.7 אחוזים, לעומת 9.1 אחוזים ב־1963.

קביעת דמי הנסיעה באוטובוסים נתונה בידי רשות התעריפים שליד משרד התחבורה, ובמוניות הבין־עירוניות — בידי המפקח על התעבורה, והיא נעשית על יסוד תחשיבי ההוצאות

עליית מחירי שירותים שונים לפי מדד המחירים לצרכן, 1962 עד 1964

אחוז העלייה בדצמבר לעומת דצמבר של השנה הקודמת			המשקל ב־1962	
1964	1963	1962		
				שירותים אישיים
				ארוחות מחוץ לבית
-0.4	1.8	12.3	3.9	ארוחות בעבודה ובבית-ספר
6.4	4.8	12.9	9.3	ארוחות במסעדה
4.8	2.8	8.0	5.4	מצרכים בקיוסק
4.6	3.6	11.4	18.6	סך הכל
21.1	4.8	17.6	15.1	עזרות בית
7.6	9.0	*6.2	4.7	תפירה וחייטות
9.2	6.7	*11.0	4.8	כביסה מחוץ לבית
3.7	2.1	*8.2	4.9	תיקון נעליים
2.1	13.3	10.9	14.5	קולנוע
18.7	4.5	19.9	5.4	תיאטרון וקונצרטים
7.3	0.0		7.3	הבראה ונופש
7.9	5.1	8.7	5.3	מספרות ומכוני יופי
				שירותי חינוך
8.1	11.2	13.2	3.9	גן ילדים
10.6	-0.7	14.1	9.1	בית-ספר תיכון ומקצועי**
5.0	8.6	7.9	2.6	בית-ספר גבוה
10.8	20.8	9.8	4.6	קורסים והשתלמויות
				שירותי בריאות
3.6	3.4	21.3	21.3	קופת חולים
10.4	5.7	11.2	4.5	רופאים פרטיים
11.6	6.3	13.2	5.6	ריפוי שיניים
				תחבורה
				נסיעות באוטובוסים:
—	10.9	14.2	12.5	עירוניות
—	10.8	13.8	12.3	בין עירוניות
				נסיעות במוניות:
7.6	5.5	13.2	2.3	עירוניות
—	10.7	7.8	2.3	בין עירוניות
				שירותי דיור
10.7	11.0	22.2	5.8	צביעה וסידור
7.7	0.5	*17.0	7.4	שרברבות
14.6	2.3	*2.9		חשמלאות
1.6	2.7	*24.0		זגגות

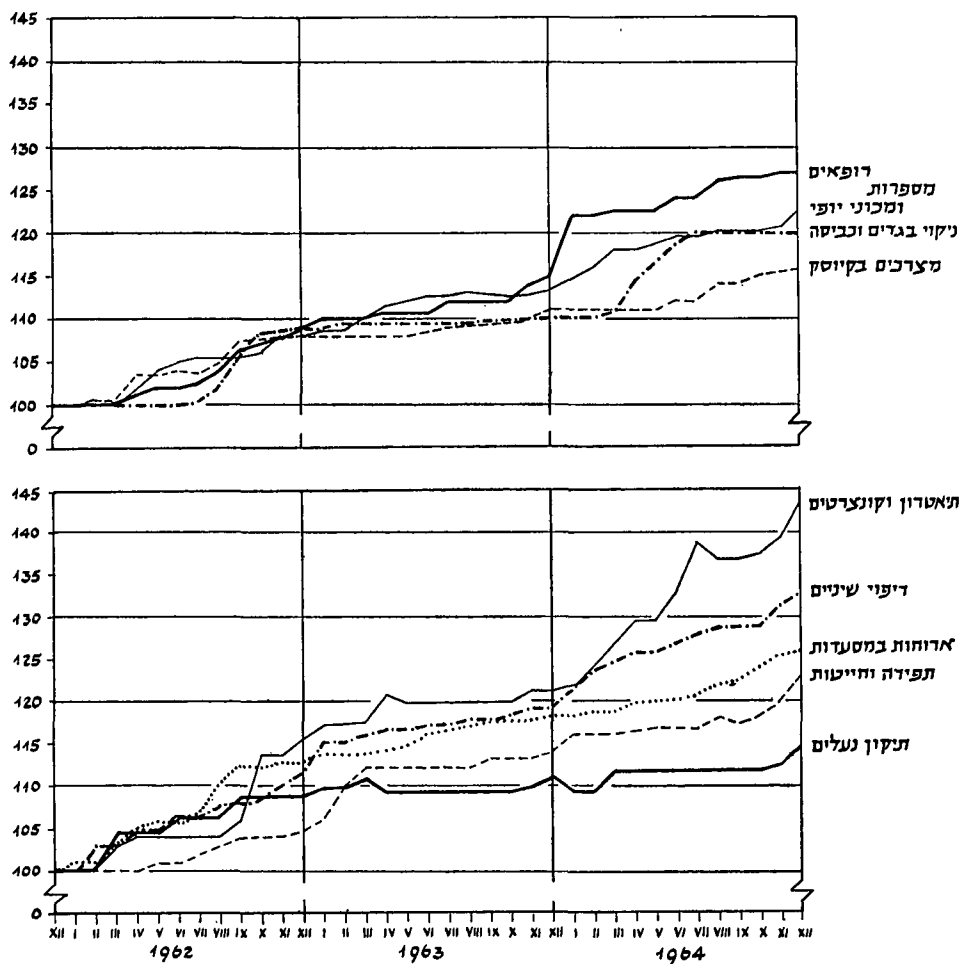
* דצמבר לעומת ינואר 1962.

** המדידה בסעיף זה מושפעת משינויים רטרואקטיביים רבים, הן בשכר הלימוד בסוגי בתי הספר השונים והן בשיעורי החקלות. שינויים אלה מעוותים את התמונה הנכונה של מהלך המחירים.

ח מ פ ו ר : חלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

עליית מדרי מחירים של שירותים שונים, לפי מדד המחירים לצרכן, 1962 עד 1964

(ינואר 1962 = 100)



של החברות. ב-1964 אושרו העלאות לחברות האוטובוסים, אולם הפעלתן הושהתה, וכנגד זאת הוענקה להן סובסידיה¹.

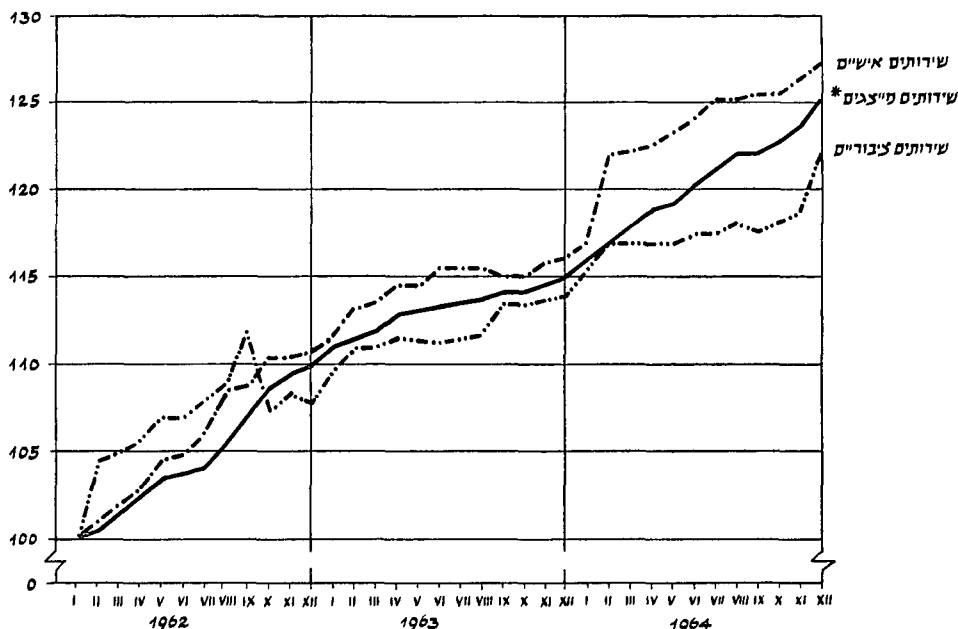
על דמי הנסיעה במוניות העירוניות לא היה פיקוח, והם תוצאה של תנאי תחרות. ב-1964 נעשו ניסיונות ראשונים להטיל פיקוח על מחירים אלה.

את מחירי הנסיעות מאפיין בשנים האחרונות ההפרש הרב בין שיעור העלייה במחירי הנסיעות באוטובוסים לשיעור העלייה במוניות (ראה לוח ו'13). עד סוף 1963 היה הראשון גבוה כפליים ויותר מאשר השני. היה זה גם אחד משיעורי העלייה הגבוהים ביותר במשק כולו — כפליים מהעלייה הממוצעת במדד.

¹ בינואר 1965 הועלו דמי הנסיעה באוטובוסים כ-17 אחוזים ודמי הנסיעה במוניות הביקורניות כ-9 אחוזים. הנסיעות במוניות העירוניות התייקרו כ-8 אחוזים.

עליית מדדי המחירים של השירותים האישיים, השירותים הציבוריים וקבוצת שירותים מייצגים, לפי מדרג המחירים לצרכן, 1962 עד 1964

(ינואר 1962 = 100)



* ראה הערה בעמ' 99.

קשה לקבוע מה גרם להפרש ניכר זה, אולם מתקבל הרושם כי הפרשים אלה במדד דמי הנסיעה בין האוטובוסים למוניות ובין המוניות הבינ-עירוניות לעירוניות משקפים, בין היתר, שתי עובדות: (א) תחרות בין המוכרים היא בדרך כלל אמצעי יעיל יותר¹ לקביעת המחיר מאשר רשויות תעריפים; ו-(ב) כוח לחץ של גוף גדול הוא אמצעי יעיל במשא ומתן עם רשויות תעריפים. את מחירי השירותים מאפיינת עלייה מהירה יותר, במידה ניכרת, מזו של מחירי המוצרים (ראה לוח ו' 14). עליית המחיר היחסי של השירותים היא מגמה ארוכת טווח, האופיינית לכל המשקים המפותחים. הרקע הכללי לכך נעוץ בתנאי ההיצע של ענפי השירותים, שאינם נהנים מעליית פיריון באותה מידה כמו התעשייה. בישראל, ובמשקים הנמצאים בשלב התפתחות דומה, פועל גורם נוסף מצד הביקוש — עליית משקלם של השירותים בצריכה, עם עליית ההכנסה הריאלית. בשנת 1964 חלה החשה ניכרת בעליית המחיר היחסי של השירותים, לעומת מוצרי התעשייה, אולם הבדל זה בריסון המחירים אינו מיוחד לשנת 1964 בלבד. הוא היה קיים באותה מידה גם ב-1963 (ואולי היה אז אפילו בולט יותר, שכן ב-1964 הורחב השימוש באמצעי הריסון לתחום השירותים). אך אז לא היתה ההתייכרות היחסית של השירותים רבה יותר, במידה מובהקת, מאשר בשנים קודמות. בכך יש משום חיזוק להנחה, כי בשנת 1963 לא חלה עלייה ניכרת בלחץ הביקוש, למרות ההתרחבות המוניטארית הרבה; וממילא לא יכול היה הפיקוח, שהופעל על מחירי המוצרים

¹ מבחינת המשק.

**עליית דמי הנסיעה בשירותי האוטובוסים והמוניות, לפי מדד המחירים לצרכן,
1960 עד 1964**

מוניות עירוניות *		מוניות בין-עירוניות *		אוטובוסים		(סוף השנה)
מדרד (ינואר 1959 = 100)	אחוז העלייה או הירידה (-)	מדרד (ינואר 1959 = 100)	אחוז העלייה או הירידה (-)	מדרד (ינואר 1959 = 100)	אחוז העלייה או הירידה (-)	
99.7	-0.3	100.0	—	100.0	—	1959
99.7	—	103.1	3.1	114.6	14.6	1960
104.6	4.9	109.7	6.4	128.5	12.1	1961
118.4	13.2	118.3	7.8	146.5	14.0	1962
125.0	5.6	103.9	10.7	162.5	10.9	1963
134.5	7.6	130.9	—	162.5	—	1964

* הנסיעות המיוחדות במוניות יש להן, כפי שאפשר להניח, משקל מצומצם ביותר בסעיף זה, ושינויי המדרד משקפים בעיקר את השינויים בתעריפי נסיעות "שירות".
ח מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התעשייתיים, לחולל שינוי ניכר במגמות המחירים היחסיים. לעומת זאת, התגברות לחץ הביקוש ב-1964, אשר בגלל קיומו של הפיקוח על מחירי המוצרים התעשייתיים יכלה להתבטא רק בשוק השירותים, הביאה לעלייה רבה יותר במחיר היחסי של השירותים.

**העלייה היחסית במחירי השירותים האישיים, לעומת מוצרי התעשייה,
לפי מדד המחירים לצרכן, 1960 עד 1964**

מדרד המחיר היחסי של השירותים האישיים, לעומת מוצרי התעשייה	אחוז העלייה במחיר היחסי, לעומת התקופה הקודמת	(הרביע האחרון של השנה)
100.0		1959
103.5	3.5	1960
106.5	2.9	1961
111.1	4.3	1962
115.8	4.3	1963
124.5	7.6	1964

ח מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

במחירי הדירות ודמי המפתח היתה העלייה ב־1964 איטית יותר, במידה ניכרת, מאשר בשתי השנים הקודמות. לפי המדידה הישירה האחרונה במסגרת מדד המחירים לצרכן¹ היו מחירי הדירות ודמי המפתח במחצית השנה, שמרכזו ביוני-יולי 1964, גבוהים ב־13.0 אחוזים מאשר שנה לפני כן — לעומת עלייה בשיעור 32.7 בתקופה המקבילה ב־1963, בהשוואה ל־1962. במחירי הדירות בלבד היה שיעור העלייה בתקופה האמורה 14.9 אחוזים — לעומת 30.1 אחוזים שנה לפני כן, ובדמי מפתח — 8.3 לעומת 37.8 אחוזים.

מיפנה ברור חל במגמת מחירי הדיוור בסוף 1963 וראשית 1964. במחצית השנה — אוקטובר 1963 עד מארס 1964 — חלה במחירי הדירות ודמי המפתח עלייה בשיעור 4.3 אחוזים, לעומת מחצית השנה הקודמת, שבה חלה עלייה בשיעור 15.8 אחוזים (ראה לוח ו'־15).

במרצת שנת 1964 חלה, כנראה, החשה קלה בקצב העלייה לעומת ראשית השנה². המדידה הישירה לגבי מחצית השנה, אפריל עד ספטמבר 1964, מראה על עלייה בשיעור 8.3 אחוזים לעומת מחצית השנה הקודמת. בכך משתקפת, בעיקר ההחשה בעליית דמי המפתח³. המיפנה שחל בשוק הדירות בסוף 1963 וראשית 1964 לא בא, כנראה, לידי ביטוי מלא בנתוני המדידה, מכמה סיבות :

(א) ייתכן מאוד שמדידת מחירי הדירות לוקה בהטייה מסוימת כלפי מעלה. המדידה מבוססת על סיווג הדירות לפי כמה קריטריונים (בעיקר מספר החדרים והאיזור), ונראה שהקריטריונים האלה אינם רגישים למדי לשינויי איכות. חלק מהשינויים בהוצאה הכספית על דירות, שהם ביטוי לשינוי באיכות, מוגדרים על פי שיטה זו כשינויי מחיר ; וכאשר חלה עלייה באיכות הממוצעת, נוצרת על ידי כך הטייה במדד כלפי מעלה.

(ב) המדידה אינה מבוססת על תאריך ביצוע העיסקה, כי אם על תאריך הכניסה לדירה. במכירה על ידי קבלנים וחברות בנייה יש לעיתים הפרש זמן ניכר בין שני התאריכים. כך נכללות, איפוא, במדידה דירות שמחיריהן משקפים את תנאי השוק בתקופה קודמת, ולעומת זאת לא נכללות עיסקות, שנעשו בתקופת המדידה, לגבי הדירות שבבנייה. לדירות, שהחוזים לגביהן נחתמו בתקופה קודמת, עשוי להיות משקל ניכר בתקופה של קיפאון, כשהיקף העיסקות השוטפות יורד.

(ג) הפרש הזמן בין תאריך ביצוע העיסקה בפועל לתאריך שאליו היא מיוחסת על ידי המדידה יש לו השפעה נוספת. במכירות על ידי קבלנים וחברות בנייה נכלל, בדרך כלל, בחוזה סעיף בדבר הצמדת מחיר הדירה למדד המחירים לצרכן או למדד מחירי התשומות בבנייה. במחירי דירות אלה כלולה, איפוא, תוספת שאינה משקפת כלל את

¹ המדידה הישירה נעשית באמצעות סקר דירות, שעברו מיד ליד, הנערך פעמיים בשנה, והמקיף בכל פעם תקופה בת שישה חודשים. לפי תוצאות המדידות הללו נעשה עיזכון סעיף הדיוור במדד בחודשים מאי ונובמבר. בין התאריכים הללו מייחסים לסעיף הדיוור את השינויים החלים במדד מחירי תשומות הבנייה למגורים.

² במידה שאין כאן ליקויי מדידה. בתוצאות המדידות הללו חלים לעיתים שינויים גדולים, כאשר הסקרים המאוחרים יותר מספקים נתונים משלימים לגבי תקופות מוקדמות יותר. לדוגמא, תיקוני המדידות לאחר פירסום המדד :

התקופה	עליית מחירי דירות		עליית דמי מפתח	
	האומדן הראשון	האומדן המתוקן	האומדן הראשון	האומדן המתוקן
(אחוזים)				
אפריל 1963 — ספטמבר 1963	13.1	16.3	17.4	14.9
אוקטובר 1963 — מאי 1964	9.6	6.0	1.2	0.3

³ בדמי המפתח חלה בתקופה זו עלייה בשיעור 8.0 אחוזים, לעומת 0.3 אחוזים במחצית השנה הקודמת : במחירי הדירות — עלייה של 8.4 אחוזים לעומת 6.0 אחוזים במחצית השנה הקודמת.

מחיר השוק, והיא עשויה להביא לעליית המחיר, בשעה שבמכירות השוטפות חלה ירידת מחירים¹.

בעניין זה יש לציין עוד שני גורמים: ראשית, הריפיון בשוק הדירות התבטא, בחלקו, לא בשינוי מגמת המחירים, אלא בצבירת מלאי של דירות גמורות בידי קבלנים; שנית, בדירות בבניית משרד השיכון (שלהן יש משקל יחסי רב במדד, לעומת משקלן בכלל הבנייה למגורים) אין שינויי המחיר משקפים את תנאי השוק, ובהן חלה לאחרונה עלייה יחסית רבה יותר. מחירי דירות אלה היו נמוכים, בדרך כלל, ממחירי השוק, והדבר התבטא בעודף ביקוש ובהיווצרות תור לדירות אלה. בתנאים כאלה אין העלאת המחיר מתבטאת בצמצום היקף הבנייה.

לוח 15'

עליית מחירי הדירות ודמי המפתח, לפי סקרי מדד המחירים לצרכן, 1959 עד 1964

מחירי הדירות		דמי מפתח		סך הכל	
המדד	אחוז העלייה לעומת התקופה הקודמת	המדד	אחוז העלייה לעומת התקופה הקודמת	המדד	אחוז העלייה לעומת התקופה הקודמת
אוקטובר 1958 — מארס 1959	100.0	—	100.0	100.0	—
אפריל 1959 — ספטמבר 1959	102.0	2.0	101.2	101.7	1.7
אוקטובר 1959 — מארס 1960	105.0	2.9	102.9	104.1	2.4
אפריל 1960 — ספטמבר 1960	110.9	5.6	103.4	107.8	3.6
אוקטובר 1960 — מארס 1961	117.2	5.7	102.9	111.3	3.3
אפריל 1961 — ספטמבר 1961	126.8	8.2	117.9	123.1	10.6
אוקטובר 1961 — מארס 1962	141.9	11.9	131.2	137.5	11.7
אפריל 1962 — ספטמבר 1962	155.8	9.8	152.1	153.3	11.5
אוקטובר 1962 — מארס 1963	174.3	11.9	182.4	175.6	14.5
אפריל 1963 — ספטמבר 1963	202.7	16.3	209.6	203.5	15.9
אוקטובר 1963 — מארס 1964	214.9	6.0	210.2	212.2	4.3
אפריל 1963 — ספטמבר 1964	233.0	8.4	227.0	229.8	8.3

* נתונים מתוקנים.

** בינואר 1962 שונו המשקלים והמדד הכולל חושב מתקופה זו לפי המשקלים החדשים, ששוורשו למדד הישן.
ח מ ק ו ר : חלשכת המרכזית לסטטיסטיקה.

המיפנה שחל, בשוק הדירות בסוף 1963 וראשית 1964 נעוץ, כנראה, בצירוף גורמים, שפעלו הן מצד הביקוש והן מצד ההיצע².

חלק מתוספת הביקוש לדירות בעקבות הפיחות נשא אופי חד פעמי — הוא נבע מאותם נכסי מטבע חוץ, שהשימוש בהם הושהה מתוך ציפיות לפיחות. עלייה בביקוש הנובעת מגורם כזה היא זמנית, ואחריה באה בהכרח ירידה.

¹ לגורם זה יש משקל בייחוד בדירות חדשות בבניית משרד השיכון, ואומנם הנתונים מלמדים שבששת החודשים אוקטובר 1963 עד מארס 1964, היתה העלייה הממוצעת במחירי דירות אלה גבוהה במידה ניכרת מאשר העלייה הממוצעת במחירי שאר הדירות. באחרונות חלה עלייה קלה בלבד, ויש לזכור שגם ביניהן כלולות דירות שמכירתן נעשית באמצעות חוזה הכולל סעיף הצמדה למדד.

² ראה גם לעיל בסעיף "קווי ההתפתחות העיקריים".

הביקוש הספקולטיבי לדיור, שנבע ממצאותם של נכסים נזילים שכדאיותם ירדה עם הפיחות, ומעליית המחירים המהירה של הדירות, שהחלה עוד לפני הפיחות וגברה עם עליית הביקוש אחרי הפיחות, נפגע על ידי התיקון בחוק מס שבח מקרקעין.

קיצה של הגיאות הספקולטיבית בשוק המקרקעין הביאה לשינוי בציפיות גם בשוק הדירות. המיפנה בשוק המקרקעין נבע כנראה, מההעלאה הניכרת של שומות המקרקעין, שהביאה להעלאת מיסי הרכוש העירוניים. בחלקה לפחות, היתה העלאה זו אחת מתוצאותיה של מדיניות היציבות; הרשויות המקומיות שלא הותר להן להעלות את מיסיהן מצאו תחליף לכך בהעלאת שומות המקרקעין.

גורם נוסף לצימצום הביקוש היה, ודאי, ירידת הנזילות במשק. בשוק הדירות יש לאשראי חשיבות רבה יותר מאשר בשווקים אחרים, וצימצום אפשרויות השגת האשראי היתה מלווה בירידה בביקוש. אולם, נראה שגורם זה טרם השפיע במלואו במחצית השנייה של 1963, ומשקלו היה רב יותר ב־1964.

בעת ובעונה אחת עם ירידת הביקוש חלה הרחבה בהיקף הבנייה — כתוצאה מעליית הביקוש בתקופות הקודמות. צירוף זה של ירידת הביקוש ועלייה בהיצע הביא לקיצה את הגיאות בת השנתיים בשוק הדירות.

בצד ההיצע פעל בשוק הדירות גם גורם נוסף. מחיר הקרקע אומנם איננו הוצאה מבחינת המשק, אולם הוא מהווה חלק ממחיר הדירה. ירידת מחירי המקרקעין, עם המיפנה בשוק זה, מתבטאת בירידת מחיר ההיצע של הדירות. קשה לדעת באיזו מידה בא כבר גורם זה לידי ביטוי בתקופה הנסקרת.

(ה) ההשקעות

רמת מחירי ההשקעות במשק היתה גבוהה ב־1964 ב־3.5 אחוזים בממוצע מאשר ב־1963 (ראה לוח ו'־16). בעיקר משתקפת בכך עליית מחירי ההשקעות בבנייה ועבודות עפר, בעוד שבמחירי הציוד חלה עלייה קלה בלבד.

לוח ו'־16

השינויים במחירי ההשקעות במשק, 1962 עד 1964

(אחוזים)

המשקל ב־1964 (אלפיות)	1964	1963	1962	
570	5	6	14	בנייה ועבודות עפר
				מכונות וציוד (פרט לכלי רכב)
88	1	5	10	מייצור מקומי
182	1	8	50	מיבוא
269	1	7	35	כל הציוד
68	2	3	17	כלי רכב
68	—	—	66	אניות ומטוסים
25	6	7	10	נכסי השקעה מתפוקת החקלאות
1,000	3.5	6	20	סך הכל

ח מ ק ו ר : הערכת המרכזית לסטטיסטיקה.

מהלך המחירים היה דומה בשתי השנים האחרונות, וההפרשים ביניהן בשיעור העלייה הממוצע משקפים את עליית המחירים המהירה שחלה עוד ב-1962. במחירי הציוד חלה מאז סוף 1962 עלייה קלה בלבד, ובכך משתקפת יציבות השער האפקטיבי ליבוא ציוד, מצד אחד, ומדיניות ריסון המחירים, שמנעה את עליית מחירי הציוד המקומי, מצד שני. לעומת זאת נמשכה עליית מחירי תשומות הבנייה, שהגורם העיקרי לה היה עליית השכר. המדידה כאן אינה מדידה של מחירי ההשקעות בבנייה, אלא של מחירי התשומות הקנויות (שכר וחומרים), ולא תמיד ישנה הקבלה בין מגמות שני מחירים אלה.¹ עליית המחירים של כלי הרכב משקפת בעיקר את הגדלת המיסים על מכוניות נוסעים בסוף 1963.

כב-1963 היתה העלייה במחירי נכסי ההשקעה מתפוקת החקלאות גבוהה יותר מאשר בשאר התחומים, ובכך משתקף משקלו הרב של השכר בהשקעות אלה (מטעים, הכשרת קרקע, ניקוז וכדומה).

(ו) הצריכה הציבורית

במחירי הצריכה הציבורית חלה עלייה ממוצעת של 6 אחוזים לעומת 1963. השירותים הניתנים על-ידי הסקטור הציבורי, המהווים את הצריכה הציבורית, אינם נמכרים ואין להם מחיר שוק. אומדן שינויי המחירים מבוסס על השינויים במחירי הקניות לצורך מתן השירותים. הגורם העיקרי לעלייה כאן הוא העלייה בשכר הממוצע לעובד בסקטור הציבורי ב-12 אחוזים.

¹ ראה דו"ח בנק ישראל 1963, עמ' 81.